

טוה
התורה

בעילום שמות // ר' איתאל סופר

בניגוד מוחלט לשמה של פרשתנו, **שמות**, האלמוניות והאנונימיות שולטת בה. הדוגמא הבולטת מכולם היא: "וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי... ותתצב אחותו... ותרד בת פרעה" וכו' (ב, ד-ה). לולי היתה התורה מפרטת את תולדות ראשי בית אבותם בפרשת וארא, לא היינו זוכים לדעת מי הוא 'איש מבית לוי' ומי היא 'בת לוי'. גם שמה של 'אחותו' מוזכר רק בפרשת בשלח (טו, כ), ו'בתי' בת פרעה" מוזכרת הרחק בספר דברי הימים (א ד, יח).¹ נראה, שהעלם השמות המורגש, הוא שהביא את חז"ל לבאר שגם 'שפרה' ו'פועה' אינם שמותיהן האמיתיים של המיילדות אלא כינויים. וצריך ביאור, מדוע נקטה התורה בדרך זו. התמיהה מתחדדת לאור פירוט שמות השבטים בתחילת הספר, לאחר שכבר נמנו ונכתבו בפרשת ויגש בהרחבה (בראשית מז, ח-כז).² עניין ה'שמות' מקבל ביטוי גם במעמד הסנה, כאשר שואל משה את הקב"ה: "ואמרו לי מה שמו, מה אומר אליהם" (ג, יג), והקב"ה משיבו: "אהיה אשר אהיה וכו' אהיה שלחני אליכם" (שם, יד). וגם עניין זה זוקק הסבר.

ידועים דברי חז"ל (מכילתא דר"י בא, ה; ויקרא רבה לב, ה ועוד) שבני ישראל במצרים לא שינו את שמם וכו'. אולם כנראה היו אלו מיעוטים; בנבואות יחזקאל (פרק טז ע"פ מדרשי חז"ל הידועים, ופרקים כ, כג ע"פ פשוטם) מפורש, שרבים מבני ישראל התערבו במצרים, למדו ממעשיהם, שקעו בטומאתם עד צוארם, והיו ערומין מן המצוות (מכילתא שם), וכמובא במדרש (שמו"ר א, ח) ש"הפרו ברית מילה", ושאמרו "נהיה כמצרים", ועוד כהנה וכהנה.³

והנה דרשו רבותינו (שמו"ר א, ג): "ואלה שמות בני ישראל וכו'. שקולים הן ישראל כצבא השמים, נאמר כאן שמות, ונאמר בכוכבים שמות, שנאמר 'מונה מספר לכוכבים לכולם שמות יקרא', אף הקדוש ברוך הוא כשירדו ישראל למצרים מנה מספרם כמה היו, ולפי שהם משולים לכוכבים קרא שמות לכולם". וכידוע בני ישראל נמשלו גם לחול אשר על שפת הים (בראשית כב, יז). משל הכוכבים מסמל כידוע חשיבות ומעלה, שכל כוכב הוא עולם שלם בפני עצמו. ואילו במשל גרגרי החול, אף שכל גרגר נפרד לעצמו, הרי מאבד את שמו וייחודו כאשר מתגבש יחד עם רבבות כמותו.

מעתה נוכל לבאר, שבתחילת הפרשה נזכרו שמותיהם, ככוכבים שנאמר בהם שמות - להורות על מעלתם כאשר שומרים על שמם וייחודם כבני ישראל סבא. ואכן מיעוטים שמרו על כך גם בימי הגלות, אולם כאמור חלק נכבד מבני ישראל טבעו בין מצולה, ובזה 'איבדו את שמם'. ואמנם 'פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד', כחול אשר על שפת הים, אבל חותם הייחודיות כבר לא היה טבוע בהם. ובהיותם בשפל המדרגה, גם גדולי הדור כעמרם (סוטה יב ע"א) לא נחשבו בעיניהם להיזכר בשמם. כשם שבראש הפרשה אֶזְכֹּר השמות מדגיש את מעלתם, כך השמטת השמות בהמשך הפרשה מציינת את תהליך הירידה.⁴

ולאחר שזעקו ותעל שועתם אל הא-להים מן העבודה, נגלה ה' למשה מתוך הסנה ושם שאל משה "מה שמו". ופירש הרמב"ן ששאלו אם יתגלה בשם ש-די ואינה גאולה שלמה, או בשם הו"ה המחדש אותות ומופתים והיא גאולת עולם. ודבריו יתבארו ביתר שאת ע"פ מה שכתב החת"ס, שבגאולת מצרים היו שני חלקים: גאולת הנשמה שהיתה שלמה ויצאו לחרות עולם,⁵ וגאולת הגוף שלא היתה שלמה, שהרי גלו אח"כ כמה פעמים.⁶ וזהו פשר תשובתו של הקב"ה: "אהיה אשר אהיה", שאע"פ שהגאולה תהיה בשם 'אהיה', דהיינו במידת הרחמים, מכל מקום אהיה גם עמם בגלות אחרת לעתיד לבוא, ואז יצאו לחרות עולם גם משעבוד הגוף. ברם דבר זה גילה רק למשה בפירוש, אבל משום "דיה לצרה בשעתה" (עי' ברכות ט ע"ב) הורה שיבשר לבני ישראל רק "אהיה שלחני אליכם" - שיצאו לחרות עולם במידת הרחמים, ותו לא. ואת החלק השני הוסיף ברמז: "ה' א-להי אבותיכם א-להי אברהם יצחק ויעקב שלחני אליכם, זה שמי לעולם" (ג, ט). רמז להם כי גאולת עולם [הכינוי "אהיה"] תהיה רק לענין זה, שיִקְרָא עליהם שם אלקי אברהם יצחק ויעקב לעולם⁷ - כלומר גאולת הנשמה תהיה שלמה ומוחלטת [אך טרם הגיעה העת לגאולת הגוף בשלמות]. ולפי דרכנו למדנו, שאותם מבני ישראל אשר שבו אל ה' והתעוררו לחזור לכור מחצבתם, זכו לצאת מעבדות הנפש ונבדלו מן המצרים, ומעתה שוב ראוי לקרוא להם ב'שמות'.

ובזה יובנו דברי ה' בהמשך: "ואמרת אל פרעה כה אמר ה' בני בכורי ישראל" (ד, כב). ופירש"י ע"פ מדרשו: "כאן חתם הקב"ה על מכירת הבכורה".⁸ וצ"ב מה עניין מכירת הבכורה לכאן (וראה מה שפירשו חת"ס, בית הלוי, ושם משמואל תרע"א ותרע"ג). וממוצא הדברים מבואר, שמכאן והלאה שבו ישראל למעלת אבותם, ל'שמות בני ישראל הבאים מצרימה', ושוב חזרו להיות ממשיכי דרך ישראל אביהם אשר לו משפט הבכורה והבחירה, ושם ה' נקרא עליהם.

¹ גם בפרק א (פסוק ח) נאמר: "ויקם מלך חדש", ורק בהמשך מוזכר "פרעה" - שהוא שם כללי לכל מלכי מצרים.
² וכבר עמדו בזה חכמינו במדרשיהם ורבותינו בפירושיהם, וא"א לביהמ"ד בלא חידוש.
³ וראה בזוה"ק, יתרו נב ע"א ששקעו במו"ט חילי דמסאבותא. וע"ע בסידור האר"י בהגדה של פסח (ד"ה שלא הספיק בצקם להחמיץ), ובחסד לאברהם מעין שני נהר כו. ועיין בספר בית הלוי בפרשתנו (ד"ה במדרש רבה ואילך) שכתב שבני מלו, אלא שמשכו ערלתם. והגם שאין בזה איסור תורה, מ"מ עי"ז היו עלולים להתערב במשך הזמן בתוך המצריים ולהשתקע בטומאתם, אחר שאין הבדל ניכר ביניהם, וזהו ממש היפך עיקר כוונת מצוות מילה, שנועדה כדי שישאלו יהיו מובדלים מן העמים. ע"ש.
⁴ גם שמו של משה, ניתן לו ע"י בת פרעה ולא ע"י הוריו. שם נוסף המוזכר הוא גרשם - שכל מהותו ביטוי לצער הגלות: "כי אמר גר הייתי בארץ נכריה".
⁵ שמכאן ואילך "עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב", וגם בהיותם בגלות תמיד יהיו נבדלים מן האומות. וברור שזו הגאולה העיקרית, וכל הצרות והעינויים לא ישרו רוחו של יהודי.
⁶ ולכן נאמרה שירה בלשון נקבה ולא שיר חדש כמו בגאולה העתידה, ועיין תוס' פסחים קטז ע"ב ד"ה ונאמר.
⁷ ע"פ דברי הרמב"ן בפרשת ויחי ע"ה ע"פ "ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק" (בראשית מח, טז), וז"ל: "שיעמוד זרעם ושמם, ויהיה שם אברהם יצחק ויעקב נזכר בהם לעולם", כלומר שבכל הזמנים יקרא בהם שם 'ישראל' ולא יחולפו בעם אחר.
⁸ לשון זו לא מופיעה במדרש, ולאחר החיפוש מצאתי במדרש בראשית רבה (תולדות פרשה סג): "משחו מגן" (ישעיהו כא, ג) - כתבו בכורה ליעקב. תני בר קפרא ולפי שהיו משחקים, ומניין שהקב"ה מסכים עמהם? שנאמר: 'כה אמר ה' בני בכורי ישראל'. וכן הוא בתנחומא (תולדות סימן ד): "ויבז עשו" (בראשית כה, לד) - כסבור שהוא שוחק עם יעקב, והקב"ה מסכים מלמעלה, שנאמר 'כה אמר ה' בני בכורי ישראל'. ובפרשתנו (שמו"ר ה, ז): "מהו 'בני בכורי ישראל'? על יעקב אביהם אמר, שקנה הבכורה כדי שיוכל לעבוד למקום".

אוהב דברי חכמים ומחבקן,
הם מחמד עיני ומחמד נפשו,
עטרת לראשו.

מילים בודדות שברתי, אוכל מאוכל, מתוך לשונו של הרמב"ן ז"ל באגרתו הארוכה, היפהפיה, המחורזת, לחכמי צרפת; בה הוצרך לבאר להם כי אין צורך להחרים, את כתביו של זה שעבורנו כבר אין שום צורך להאריך בעוצם מעלת גדולתו, הלא הוא רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל.

לרגל יום פטירתו שחל השבוע (כ' בטבת), ראיתי לייחד לכבודו הפעם הזה את מדור 'פשוטו של מדרש', אם כי בסגנון שונה מעט. הרי רבינו לא ערך פירוש מסודר על התורה אף לא על המדרשים, אך מדבריו נלמד יסוד גדול ביחס הראוי לדברי חז"ל באופן כללי.

עם התחלת מרוצתו המתחדשת של 'הדף היומי', ורבים מעמי הארץ 'מתדפמים' כי נפל פחד מטרת סיום הש"ס עליהם, ואף גם זאת אברכים ובחורי ישיבות, הצטרפו אף הם מדין 'לא תוכל להתעלם'; התחלתי מהרהר, מה היה הרמב"ם אומר... ובאמת איני יודע, ואיני יודע אם יש מי שידע. ובכל זאת, לא נמנעתי על הכתב להעלות, טעימה מדבריו מן המפורסמות, שאין בהם ידים לרפות, רק לאמץ ברכיים כושלות, ואולי הקורא נקודה למחשבה יקלוט. עד כאן הקדמת מילין בראשי פרקים, ועתה ארחיב.

אחד מיוחד הוא הרמב"ם, אשר לימדנו איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם בגשתו למדרשי חז"ל. ידועים מאוד דבריו שבהקדמתו לפרק 'חלק' ממסכת סנהדרין, שם הוא מחלק את בני האדם לשלוש 'תנות' בנוגע לדברי חז"ל. ליתר דיוק, שתי תנות, ושלישית שאינה אלא טפח... לא אאריך כאן, והרוצה יעיין בדבריו באריכות בטוב טעם ודעת כיאה ללשונו הזהב של הרמב"ם. אך אצטט בקצרה ואתמצת עיקרי דבריו.

הכת הראשונה "הם מאמינים אותם על פשטם, ואין סוברים בהם פירוש נסתר בשום פנים, והנמנעות - כלן הן אצלם מחויבות המציאות". ומעיר הרמב"ם שרוב האנשים שפגש בהם או בחיבוריהם או ששמע עליהם הם מכת זו.

והכת הזו המסכנה רחמנות על סכלותם, לפי שהם רוממו את החכמים לפי מחשבתם, ואינם אלא משפילים אותם בתכלית השפלות ואינם מרגישים בכך. וחי' ה' כי הכת הזו מאבדים הדר התורה ומחשיכים זהרה...

הכת השנייה בדומה לראשונה אף הם רבים, ואף הם מבינים הכל כפשוטו וחושבים שאין בדברים יותר ממה שנראה במושכל ראשון. אלא שאלה השניים באים מתוך כך לגנות את חז"ל, ומלעיגים על דבריהם, "וסוברים שהם נבונים יותר, ושהם ע"ה נפתים, גרועי השכל, סכלים בכלל המציאות עד שלא היו משיגים דבר חכמה בשום פנים".

ואומר עליהם שהם יותר גרועים מהכת הראשונה, "והיא כת ארורה, לפי שהם משיבים על אנשים גדולים ונשיאים אשר נתבררה חכמתם לחכמים".

והכת השלישית והם, חי' ה', מעטים מאד עד שאין ראוי לקרותם כת... והם אותם שנתבררה אצלם גדולת חז"ל וטוב שכלם וכי הם השיגו האמת... ושתברר ג"כ אצלם מניעות הנמנע' ומציאות המחוייב להימצא, וידעו כי הם ע"ה אינם מדברים היתולים. ונתאמת להם שדבריהם יש לו נגלה ונסתר (בנוסח אחר: פשט וסוד), ושכל מה שאמרו מדברים שהם בלתי אפשריים אין דבריהם בכך אלא על דרך החידה והמשל, וכך הוא דרך החכמים הגדולים...

ובנימה אישית מהרמב"ם אל הלומד מסיים באומרו:

ואם אתה הקורא מאחת משתי הכתות הראשונות אל תעיין בדברי בשום דבר מן הענין הזה... ואם אתה מאנשי הכת השלישית, שכל זמן שיזדמן לך דבר מדבריהם ממה שהשכל מרחיקו תתעכב אצלו, ותדע שהוא חידה ומשל, ותשאר בטרדת הלב ואמוץ המחשבה בהבנתו, דואג למצוא דרך האמת ורעיון הצדק... התבונן בדברי תשיג תועלת אם ירצה ה' יתעלה.

בהתאם לגישתו זו, במסגרת ביאורו את "הטוב הגדול שאין טוב להקיש לו, ואין תענוג שידמה לו", פרש שם בהמשך אותה הקדמה, את דברי חז"ל במסכת ברכות (יז ע"א): "מרגלא בפומיה דרב: [לא כעולם הזה העולם הבא], העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה, ולא פריה ורבייה ולא משא ומתן, ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות, אלא צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה". ומבאר הרמב"ם: "והכונה באמרו עטרותיהם בראשיהם - קיום הנפש בקיום מושכלה (הקב"ה), שהנפש השכילה והשיגה מה שהשיגה ממנו בעוה"ז, והיותה היא והוא דבר אחד... וקיום הנפש עד בלי סוף, בקיום הבורא ית' שהוא סבת קיומה, בהשגתה אותו".

כלומר, הנפש נשאת נצחית כי היא דבוקה ומאוחדת עם הקב"ה שהוא נצחי. ודבקות זו היא ע"י שהשיג האדם את הקב"ה במידה האפשרית לאדם להשיגו בלימוד וקיום התורה ומצוותיה. וזה באור כוונת חז"ל במה שאמרו 'עטרותיהם בראשיהם', שאינו כפשוטו, אלא הוא משל על הנפש המשכלת ועל השארותה ברשותו של הצדיק שעמל ויגע להשיג את הבורא במהלך חייו בעוה"ז.

ולאידך גיסא מבאר הרמב"ם באותו כיוון גם את עונש ה'כרת', שהוא כריתת הנפש ממקור חיותה: "וכל מי ששקע בתענוגות הגופניות, והזניח את האמת והעדיף את השוא, נכרת מאותו השגב, וישאר חומר מוכרת בלבד".

ולכאורה דברים אלו מתיישבים על הלב, הן בגישתו הכללית לדברי חז"ל (הכת השלישית), והן בפירוש ענין 'עטרותיהם בראשיהם'. ומי יחלוק על אמיתות כאלו? נראה בעינינו כי רק נפתל ועקש יתעקש כי מדובר בעטרות כפשוטו ממש, ורק אנשי אמונה תמימה לא יסורו למשמעתו של מורנו הגדול, אשר הדריכנו בדרך אמת המתיישבת בשכל, המאדירה את גדולתם של חז"ל, החותרת להבין את הסוד והנסתר שבדבריהם. הלא כן?

בהלכות תשובה (ה, ב) עוד הרחיב הרמב"ם את שיטתו בפירוש דברי חז"ל הללו כמשל חז"ל:

העולם הבא אין בו גוף וגויה אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף כמלאכי השרת... וזה שאמרו 'צדיקים יושבין' דרך חידה אמרו, כלומר הצדיקים מצויין שם בלא עמל ובלא יגיעה. וכן זה שאמרו 'עטרותיהם בראשיהם' כלומר דעת שידעו שבגללה זכו לחיי העולם הבא מצויה עמהן, והיא העטרה שלהן כענין שאמר שלמה בעטרה שעטרה לו אמו, והרי הוא אומר ושמת עולם על ראשם, ואין השמחה גוף כדי שתנוח על הראש, כך עטרה שאמרו חכמים כאן היא הידיעה...

והנה משיג הראב"ד:

א"א דברי האיש הזה בעיני קרובים למי שאומר אין תחיית המתים לגופות אלא לנשמות בלבד, וחיי ראשי לא היה דעת חז"ל על זה שהרי אמרו (כתובת קיא) עתידין צדיקים שיעמדו בלבושיהן ק"ו מחטה... אבל אפשר שהבורא ישים גוייתם חזקות ובריאות, כגוית

המלאכים וכגוית אליהו זכור לטוב, ויהיו העטרות **כמשמען** וכפשוטן ולא יהיה משל.

וכן בהלכה ד שם כותב הרמב"ם שהרבה כינויים יש בתנ"ך שהם כמו משלים למושג השגור בפינו 'העולם הבא', "וחכמים קראו לה, דרך משל, לטובה זו המזומנת לצדיקים - **סעודה**"; שוב השיגו הראב"ד והפעם ביתר חריפות: "א"א ואם זו היא הסעודה אין כאן כוס של ברכה, וטובה היתה לו השתיקה".

הרי לעינינו כי לא רק על התמימים ידבר הרמב"ם, כי אם אל חכמי ישראל שהבינו דברים כמשמעם וכפשוטם, וכמו שכתב בתחילת תיאורו "והם רוב אשר נפגשתי עמהם, ואשר ראיתי חבוריהם, ואשר שמעתי עליהם". ככל הנראה הייתה גישה זו נפוצה מאוד גם בקרב החכמים, והרמב"ם היה מעין פורץ דרך חדש בתחום, בעמדו בראש הכת השלישית, שכאמור, מעטים הם מול רבים.

לפי"ז אולי נוכל להבין על מה יצא הקצף אותו מזכיר הרמב"ן בתחילת אגרתו (הובאה בתוספת הערות בכתבי הרמב"ן סוף כ"א ע"מ' שלו עד שנה), זו שציטטתי ממנה מעט מזעיר בראש המאמר, וזו צחות לשונו: כל ארץ צרפת, רבניה ושריה פינת שבטיה,

כולם הסכימו לנדוד ולהחרים,
על כל איש אשר ידו ירים,
להגות בספר מורה הנבוכים
ובספר המדע - קרנו יגדע,
גם המקיימם אחת דתו להמית,
עד אשר יגנזו גניזה עולמית...

בתוך האגרת יוצא הרמב"ן להגנת הרמב"ם, ואין כאן המקום להאריך בטענותיו ובסנגוריו. אך חרוז אחד אציג כאן בהתבססו על פס' מפרשת שמות:

אל הגאון ומוראו אקנא!

מדוע את הרב ממעשהו תפריעו?

וצדיק כביר תרשיעו?

אם נחזור לתיאור הכת הראשונה, הרי שכך חותם הרמב"ם את תיאורו אותה: "ודורשין בפני ההמון **בדרשות ברכות** ופרק חלק וזולתם כפשוטם מלה במלה". הגם שראינו כי יש על מי לסמוך, מדוע שלא לפחות לומד הדף המלומד, יצא ידי חובת דעת הרמב"ם?

ויחינו באקרא

מונחים בתנ"ך // אביעד וינברג ואיתן שיר

תשובות לפרשת ויחי:

- א. הביטוי 'גור אריה' מוזכר בשני מקומות נוספים: א. בברכת משה לשבט דן - "ולדן אמר דן **גור אריה** יזנק מן הבשן" (דברים לג, כב). ב. בספר נחום (ב, יב) - "...אשר הלך אריה לביא שם, **גור אריה** ואין מחריד".
- ב. הביטוי 'מקנה כבד מאד' מוזכר ביציאת מצרים: "וגם ערב רב עלה עמם, וצאן ובקר **מקנה כבד מאד**" (שמות יב, לח).
- ג. הביטוי 'על כן קרא שמה' נאמר בכל התנ"ך על שני מקומות בלבד: א. בבל (בראשית יא, ט). ב. מרה (שמות טו, כג).
- ד. על הכנענים שישבו בגזר ובני אפרים לא הורישום, נאמר: "...וישב הכנעני בקרב אפרים עד היום הזה, **ויהי למס עובד**" (יהושע טז, ז).
- ה. כאשר בן הדד צר על שומרון, הוא שולח שליחים לאחאב, שאמר לאחאב משמו: "כספך וזהבך לי הוא, ונשיך ובניך הטובים **לי הם**" (מ"א כ, ג).

שאלות לפרשת שמות:

- א. בפרשתנו, בת פרעה מכונה '**העלמה**'. איפה עוד מוזכר הכינוי 'העלמה'? (שני מקומות)
- ב. כאש יתרו נפרד ממשה, הוא אומר לו "לך לשלום". מי עוד נפרד מאדם אחר במילים אלו? (שני מקומות)
- ג. הקב"ה נותן למשה אות - משה מביא את ידו לחיקו, וכשהוא מוציא אותה ידו יוצאת '**מצורעת כשלג**'. על מי עוד נאמר שהיתה 'מצורעת כשלג', ועל מי נאמר שהיה 'מצורע כשלג'?

"הקְשִׁית לְשֵׂאוֹל":

- ד. בתחילת הפרשה נאמר: "ויהי כל נפש **יוצאי ירך** יעקב שבעים נפש". בניו של איזה אדם נוסף נקראו "יוצאי ירכו"? [רמז: ישנו דבר משותף נוסף בין שני הפסוקים].

אליהו רהאכתא

כתמים בימינו // הרב דניאל סגרון

אמנם כל זה מדאורייתא. חכמים טימאו גם אישה שרואה דם ללא הרגשה, אלא שהם אמרו שעד גריס תולה במאכולת ומעל שיעור גריס תולה רק בדבר שהתעסקה בו וכיו"ב.

ולפ"ז בבגד הצמוד לגוף המצוי כיום, שבו לא שייך שהדם יגיע ממאכולת, ובפרט שאין המאכולת מצויות בימינו בצורה הזו, יש לטמא כל טיפת דם שאשה רואה כי לא שייך תלייה במאכולת וממילא תהיה טמאה מזרובן בכל אופן. ואם כן קשה איך מטהרים כיום פחות מגריס?

מקובל לומר שההיתר כיום של כתם פחות מגריס (ניסיתי לברר האם ישנם מורי הוראה שמתמאים כיום בפחות מגריס ולא מצאתי. אם יש מישהו שידוע על מורי

התורה אומרת שאשה שרואה דם בעת נידתה היא טמאה ואסורה על בעלה, ולא התפרש בתורה איזה דם נאסר, עד שבא רבי עקיבא ודרש 'דם ולא כתם' לומר שכתם לא מטמא מה"ת, וכן שמואל דרש מהמילה 'בבשרה' שאשה טמאה מה"ת עד שתרגיש בבשרה ולכן כתם שאין בו הרגשה אינו מטמא מה"ת.

לדעת הסדרי טהרה אם הדם יצא מגופה טמאה בכל אופן, אך לדעת המהר"ם מלובלין גם אם בודאי יצא מגופה אינה טמאה ללא הרגשה, וכן סוברים אחרונים רבים כמבואר בטהרת הבית, וכן הדעה הרווחת כיום (אמנם בספר נפש הרב הביא הרב שכטר שהגרי"ד סולובייצ'ק נקט כדברי הסד"ט).

(ח"מ ט, א) שכיום אין איסור גידול בהמה דקה בא"י כי טעם האיסור לא שייך. וכאן המצב קל יותר, כי בפועל לא נהגו איסור מעולם בפחות מגריס, כך שאין אנו באים להתיר מה שנאסר, אלא ליישב מנהג שנהגו מטעם אחר, ולומר שכיום אפשר להמשיך במנהג למרות הבגד הצמוד כיון שטעם הגזירה לא שייך.

ב. אם אין הרגשה - למה טמאה בשעת וסתה? על כך יש לומר שדברי שמואל שצריך הרגשה באו להגדיר את צורת הראייה הרגילה של האישה. אישה רואה בצורה של הרגשה. זו הדרך הנורמלית של הראייה, מעין דברי השר מקוצי בסוגית רואה דם בשפופרת שכיון שאין דרכה של אשה לראות דם בשפופרת לכן היא טהורה, ומעין מה שכתב התוס' רא"ש שמראות הדמים הטמאים הם המראות המצויים באישה. לכן גם אם כיום אין הרגשה בשעת הוסת, שבודאי זו צורת הראייה הרגילה וזו העת נדתה' שהתורה אסרה, בודאי טמאה גם ללא הרגשה. ולכן, כאשר אשה יכולה להיטמא מה"ת בכל זמן ובכל רגע, מובן מדוע חכמים גזרו כתם אטו ראייה, כי אם יתירו ללא הרגשה יבואו להתיר גם ע"י הרגשה כיון שהדברים דומים. כמו שמצינו שחכמים יצרו מצב שאין חלוקה בין ימי נדה לימי זיבה ובין דם מרובה לדם מועט ובין דם טהור לדם טמא, אלא כדי לקיים דיני נידה יצרו חכמים מצב שכל דם שאשה רואה בהרגשה או אפילו שלא בהרגשה אם הוא מעל גריס הוא טמא. רק כך לא יהיו טעויות [ואולי לכן החמירו בכתמים אף שיש ס"ס כמו שתמה הכס"מ, כי אין זו גזירה מן הדין אלא למנוע בלבול בין הרגשה ללא הרגשה]. לכן חכמים החמירו בכתם אטו ראייה. וממילא כיום שאין הרגשה, אלא ששעת הוסת טמאה כי זו דרך הראייה שלה, ודם שאישה רואה אחרי הפסק הטהרה שלה אינו טמא מה"ת כי אין לה הרגשה [אמנם ייתכן שהגריש"א מטמא כיום ואכמ"ל לדון בשיטתו] - נמצא שאין טעם לגזור בכל כתם אטו הרגשה, כי אין הרגשה, ושעת הוסת מובחנת ומובדלת באופן ברור מכתמים, ולכן לא שייך לגזור כתם אטו שעת הוסת.

ג. אם כך שאין גזירה, גם כתם גדול מגריס צריך להיות טהור! על כך יש לומר שאכן היה מקום לדון בזה לפי הרא"ש הנ"ל. אך ראשית, אין דברי הרא"ש מוסכמים, ולכן מעל גריס שנהגו בפועל לאסור יש בעיה להתיר. ועוד, שיש להבחין בין הסתמכות על סברא שבאה להתיר דבר אסור - שלזה צריך הכרח וראיות ברורות - לבין סברא שבאה ליישב מנהג קיים, והיא לא באה לחדש שום דין אלא רק ליישב על הלב כיצד רבותינו מטהרים כיום כתם פחות מגריס. מלבד זאת יש לומר לפי דברי הלחם ושמלה, שדם פחות מגריס לא מצוי שבא מהרחם ואין הוא דם הוסת ולכן טיהרו אותו. ובדרכו י"ל שכיום שאין הרגשה, הטומאה היא בדרך הראייה, ופחות מגריס אין זו דרך ראייה ולכן טהורה. אך ביותר מגריס ייתכן שהתחיל הוסת, וכמו שכיום אישה שלוקחת גלולות שמשנים לה את הוסת תהיה טמאה אף ללא הרגשה, כי בגלל הכדורים הכתמים שרואה כעת הם דרך הראייה שלה (כך משמע לכאן בדברי הרב יעקב אריאל בספרו באהלה של תורה ח"ה), כך ביותר מגריס יש לחוש. אך בפחות מגריס כיון שאין זהו דם המצוי בשעת הוסת לכן אין לחוש בו. וצ"ע בכל זה.

הוראה שכאלו אשמו אם יוכל לשותף אותי) מבוסס על דברי החתם סופר (סימן קפב), שדן על מצב שהתקטנו המאכולות, ואומר שאף שהתקטנו שיעור גריס עדיין נשאר, כי מלכתחילה כל גזירת כתמים היתה בגלל טהרות, ואגב טהרות טימאו גם לבעלה. וממילא כיון שעל טהרות לא גזרו, נמצא שפחות מגריס לא נכנס כלל תחת גזירת כתמים, וממילא אף כשהתקטנו המאכולות שיעור הגריס עדיין נשאר.

אלא שראיתי משיבים על דברי החת"ס. קצרה היריעה לציין לראיות, רק אפנה לספר שערי דרכים של הרב גולדשטיין מבית שמש, שמאריך לדון בגדר גריס. ומתחילה מבסס דברי החת"ס, אך לאחר מכן מכביר בראיות שהגריס אינו גזירה, אלא שעד גריס תולה במאכולת (אמנם הוא לא ביאר לפ"ז איך מקילים גם כיום). וכמו כן בספר אמרות טהרות לרב אליהו מאדאר משיבת כסא רחמים, האריך מאד להוכיח בראיות נכוחות שמפשט הסוגיות ודברי הראשונים נראה שעד גריס תולין במאכולת, ולא שבגלל שיש מאכולת לכן לא גזרו כלל על פחות מגריס אף כאשר לא שייך תלייה במאכולת. ועוד טען הרב מאדאר שגם החת"ס לא התיר כאשר הדם בודאי יצא מגופה, שאז לכו"ע אם אין תלייה האישה טמאה, והחת"ס התיר רק כשאין הדבר בודאי מגופה.

וחשבתי לומר כיוון אחר. כל גזירות חכמים הם אטו דאורייתא. אם התורה אוסרת רק במצב מסוים, חכמים גוזרים ואוסרים גם במצב נרחב יותר שמא יגיעו לאיסור תורה או כחומרא על דברי תורה. ממילא, כשחכמים טימאו כתם למרות שאין הרגשה, הם טימאו זאת בגלל חשש של הרגשה שאז טמאה מה"ת. לדעת רש"י בנדה (נח ע"א ד"ה מדרבנן) חששו שמא הרגישה ולא שמה לבה. ולדעת תוס' שם אף ללא חשש הרגשה החמירו, אך גם לפי תוס' נראה שהחמירו אטו ראייה בהרגשה שטמאה מה"ת. וכן מדברי הרשב"א בשער הכתמים שכתב שהחמירו על דברי תורה, משמע שהגזירה היא כתוספת חומרא על ראייה בהרגשה.

ומעתה יש לומר, שכיון שהנשים כיום לא מרגישות, נמצא שטעם הגזירה לא שייך, כי אין סיבה להחמיר בכתם אטו הרגשה, כי אין הרגשה, ולכן כתם טהור כיום מסיבה אחרת.

ולפ"ז יש ליישב דברי השו"ע שכתב שאשה טמאה רק בהרגשה. ותמהו עליו, הרי חכמים טימאו גם ללא הרגשה. והש"ך ביאר שכוונת השו"ע שמה"ת טמאה רק בהרגשה. והקשו עליו, וביארו באופן אחר ואכמ"ל. אך לדרכנו אפשר שכוונת שו"ע שלעולם כל הטומאה היא רק בהרגשה, אלא שגם כשלא הרגישה בפועל חששו חכמים שמא הרגישה, או שגזרו אטו הרגשה, וחומרא זו תתבאר בדברי השו"ע בהמשך כמש"כ הש"ך. אך שו"ע הדגיש את דין דא', כדי לומר שהכל תלוי בהרגשה. וע"ע בעונג יו"ט (סימן פד), שכתב שבשפופרת לא טימאו חכמים כמו כתם, כי בכתם יש חשש הרגשה, משא"כ בשפופרת.

אלא שיש על כך שלש שאלות:

א. הרי גזירה שבטל טעמה - לא בטלה. על כך יש לומר כמו שכתב הרא"ש בתשובה (כלל ב סימן ח), שאם הטעם ברור והוא בטל אז גם הדין בטל. וביביע אומר (ח"ג חו"מ סי' ז) הוכיח שכך גם דעת מרן, מכך שפסק

מאור עיר

רבי אבינא רמי: כתיב, זה שמי לעלם, וזה זכרי לדר דר. אמר הקב"ה: לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב אני ביו"ד ה"א (שם הוי"ה, "זה שמי לעלם" - לשון העלמה¹), ונקרא אני באל"ף דל"ת (שם אדנות, "זה זכרי" - כך מזכירים אותי).

¹ וברש"י על הפרשה: זה שמי לעלם - חסר וי"ו, לומר העלימהו, שלא יקרא ככתבו.

אגדלך // מלאכי גוטמן

בפרשת השבוע כתוב (שמות ג, טו):

וַיֹּאמֶר עוֹד אֶלְהִים אֶל מִשְׁחָה פֶּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יַצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם זֶה שְׁמִי לְעֹלָם זֶה זְכָרִי לְדֹר דֹּר.

ואיתא בגמ' (פסחים נ ע"א):

אמר רב נחמן בר יצחק: לא כעולם הזה העולם הבא; העולם הזה - נכתב ביו"ד ה"י ונקרא באל"ף דל"ת, אבל לעולם הבא כולו אחד - נקרא ביו"ד ה"י, ונכתב ביו"ד ה"א.

דבר נוסף בעניין שם ה' מוזכר במדרש (תנחומא פרשת כי תצא ועוד), שאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה זכרו של עמלק שנאמר "כי יד על כפי יד מלחמה לה' בעמלק"² (כלומר בימינו ההשגחה נסתרת ולכן מופיע רק שם י-ה, וממילא כסא מלכותו של ה' אינו שלם כי לא כולם מכירים בו והוא נקרא רק 'כס'). באמירת הקדיש אנו מתפללים שיגיע זמן הגאולה ושני העניינים יחזרו למקומם, כמו שכתוב במלחמת גוג ומגוג: "והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ה'..." (יחזקאל לח, כג). התפילה היא שיגיע הזמן שיתגדל שמו של ה' ויקרא כתיבתו, וכן שיקרא במלואו, כמו שפירשו על "יהא שמייה רבא" - שיהיה 'שם י-ה' - רבא, שמתפללים על שם י-ה' שאינו שלם שיתגדל ויחזור להיות שלם כאשר יתווספו לו בחזרה ו' ה' (ע"פ האבודרהם)³.

הפיוט 'אגדלך' התחבר ע"י ר' אברהם אבן עזרא כ'רשות' (פיוט מקדים) לאמירת קדיש. בפיוט זה האדם פונה לה' ברב פחד ואימה מפניו ומתוארת בו גדולתו של ה' ושבוהו כהקדמה לאמירת הקדיש. הפיוט מקדים ואומר 'אגדלך' וחותם במעשה - יתגדל, בימינו נהגו לשיר אותו גם בזמנים אחרים. השם 'אברהם' חתום בראשי הבתים. בבית הראשון מופיה החרוז "מה' בשתי הצלעות, ובשאר הבתים הוא מופיע רק בסוף.

אגדלך ה' - אלהי כל נשמה (אדון כל הנשמות), ואודך⁴ ברב פחד ואימה (כאדם הירא מלפני המלך).

² מעניין לציין שסוף הפס' 'מדר דזר' מזכיר לנו את הפס' "זוה זכרי לדר דר" ובשניהם הכוונה ששמות אלו (אדנות, י-ה) יהיו קיימים לעולם.

³ נראה ע"פ זה ש"תגדלך" הכוונה שהשם יגדל להיות שלם, ו"יתקדש" שה' יפרע מהגויים ואז יראו את השגחתו שעליה מורה שם 'הויה' וממילא ישתמשו בשם זה. ע"פ זה אפשר גם להבין את הגמ' במס' ברכות (ג ע"א): "בשעה שישאל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמייה הגדול מבורך הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר: אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כן, מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם". וכן מובנת יותר מעלתו של העונה 'אמן יהא שמייה רבה מברך' בכל כוחו (ע"י שבת קיט ע"ב).

⁴ אודך בקהל רב פועם עצום אהלך, (תהלים לח, יח); אודך על פי נוראות גפילתי נפלאים מעשיך ונפשי ידעת מאד (תהלים קלט, יד).

בעמדי בתוך קהלך (ביחד עם הציבור, שהרי צריך עשרה על מנת לומר קדיש) צור (ה), על מנת לרומם (לשבח אותך)⁵, לך אכרע (פי לי תכרע כל בך). ישעיהו מה, כג) ואכרע ראש וקומה⁶ (אכופף לך את ראשי וקומתי).

רקיעי רום (הרקיעים הנמצאים במקום רם וגבוה) הלא ה' נטה (מתח ופרש אותם) במבטא (ע"י דיבורו "בדרך ה' שמים נעשו". תהלים לג, ו). והארץ ה' יסדה על בלימה (על שום דבר. כמ"ש "נטה צפון על תהו תלה ארץ על בלי מה" (איוב כו, ז) וכתב האבן עזרא "תולה ארץ על בלימה - שתי מלות כעניין כי הארץ תלויה באמצע הגלגלים" כלומר, הארץ על תלויה בחלל העולם על דבר שהוא אינו קיים - "בלי מה" - בלי דבר).

היובל איש חקור את סוד יוצרו, (הרי ודאי לא יוכל כי לגדולתו אין חקר) ו"מי הוא זה" (ומי כמו ה', כלומר אין אחד כזה) בכל 'קדמה וימה'⁸ (בכל מזרח ומערב, כלומר בכל העולם. ויש לפרש עוד ע"פ הפס' "מי הוא זה מלך הפכו ה' צבאות הוא מלך הפכו סלה" (תהלים כד, י) - ה' שנאמר עליו 'מי הוא זה' - שוכן בכל העולם - מלא כל הארץ כבודו).

מרום הוא עלי כל⁹ פה ולשון (ע"י כל אדם ובכל שפה, עד שאפילו נבוכדנאצר שיבח את ה' ובלשון ארמית כמו שכתוב בדניאל (ד, לד): "פען אנה נבוכדנאצר משבח ומרומם ומהדר למלך שמיא די כל מעבדוהי קשט וארחתה דיו ודי מהלכין בגנה יכל להשפלה"), והוא מרומם על אשור הפליא (עשה גדלות ואין חקר, נפלאות עד אין מספר. איוב ה, ט, וכע"ז שם ט, י) ועשה כל בחכמה מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית מלאך הארץ קננה. תהלים קד, כד¹⁰).

ותגדל בגוי קדוש ועליון (ויתגדל ע"י עם ישראל שהם גוי קדוש ועליון כמו שכתוב "וה' האמירך היום... ואתה עליון על כל הגוים... ולהיתך עם קדש לך אלהיך פאשר דבר: וכן כתוב בדניאל (ז, יח): "ויקבלו מלכותא קדישי עליונין ויחנסו מלכותא עד עלמא ועד עלם עלמא" וכן (שם, כז): "ומלכותה ושלטנה ורבותא די מלכות תחות כל שמיא יהיבת לעם קדישי עליונין מלכותה מלכות עלם וכל שלטניה לא יפלו וישתמעו" (ויתקדש שמייה רבא בעלמא (ויתקדש שמו הגדול של ה' בעולם).

⁵ וייתכן לקרוא גם בעמדי תוך קהלך, על מנת "צור לרומם" (לרומם את ה').

⁶ ואמרך כה אמר אדני ה' הוי למתפרות פתות על כל אצילי ידי ונשות המספחות על ראש כל קומה לצודי נפשות הנפשות תצודנה לעמי ונפשות לכנה תחיינה: (יחזקאל יג, ח).

⁷ נוטה שמים יסד ארץ (ישעיהו נא, יג; זכריה יב, א).

⁸ והיה זרעה פפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה ונגרכו כה כל משפחות האדמה ויבזרעה (בראשית כח, יד).

⁹ ויאמרו הלוים ישוע וקדמיאל בני שבגניה שרביה הודיה שבגניה פתניה קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם ויברכו שם פבוך ומרומם על כל ברכה ותהלה: (נחמיה ט, ה).

¹⁰ ונקט גם לשון הברכה "אשר יצר את האדם בחכמה... ומפליא לעשות".

החידווא

שאלות בקיאות בגיטין ובבא בתרא // הלומדים

תשובות לשאלות מהשבוע שעבר:

- א. מחלק נכסיו על פיו - גיטין יד ע"ב; ב"ב נח ע"א (רשב"ם ד"ה ההוא).
- ב. זיל האידינא ותא למחר - גיטין לד ע"א ["זיל השתא מיהא"]; ב"ב ס ע"ב.
- ג. הכא תרגימו - גיטין סח ע"א; ב"ב סא ע"א.
- ד. סבא - גיטין עט ע"א; ב"ב נח ע"ב ["סבי"].

שאלות נוספות - מצא היכן הוזכרו המושגים/ביטויים הבאים פעמיים (או יותר) במסכת בבא בתרא:

א. כורכמא דרישקא	ג. להאי גיסא ולהאי גיסא	ה. זאת אומרת
ב. דאמרי תרוייהו	ד. סומכוס	ו. אמה [על אמה] כנגד הפתח

"הגיונותי הנם מני ים רחבים, בשפה פרוזית להביעם בל אוכלה.
 שלא בטובתי הנני מוכרח להיות משורר, אבל משורר חופשי.
 לא אוכל להיות קשור לנחישותם של המשקל והחרוז"
 [קטע מימנו של הרב קוק, הובא בקובץ 'זכרון' שהופיע לזכרו בעריכת הרב י"ל מימון, ירושלים תש"ה]

ים של שלום / א"א

ניצב אני על מצע של מים
 ופתח התיבה לא נפתח עדיין
 בתוכי גשם של מחשבות
 ובחוף מבול ולהבות

חרב הים תקועה בקרבי
 וחיצו הקשת נחתו בליבי
 כוחי נשטף מזמי ונעלם
 אבד עמוק בתוך רשת הים

וכשנשימתי הולכת ונחנקת
 נשחתי אליך מתחננת הזעקת
 כבר מים עד נפש הגיעו
 חתי חסדיך לעיני יופיעו

אין לך מעצור מלהושיע
 את קשת שלומך, אנא תפציע
 ברית שלום לעמך תכרות
 ותצילם מיד חושבי הרעות

בדעת ה' תתמלא הארץ
 עם שורש ישי, בן פרץ
 בלימוד אמונה וניסים
 ידעו, כמים לים מכסים

צליחי דלת / א"ש

ספגיה חוקה
 שאפת לפרוץ
 להשתחרר
 מכבלי התדלה

ברגל מסתלפת
 לא מרפה
 מבשרת את באה
 ברלד ומחולל

מאזנת כל כך
 הגיונית אבררה
 הרי מה לו לאדם
 אל מול ההמולה

אך רחבה הדלת
 מהביל הגיון שפוף
 צמאה היא ומשתלקת
 לשעויל תדלה

Milim / מ"ב

מיילים וזלכות
 עזלכות עקלקלות
 רבות כוללות

מוזלות מוזלכות
 עזרן מוזלכות

בין סרטי אוזני האדומות
 מיילים וזלכות

וזרות הדר אותיות קדושות
 לועזיות

בבתי כנסיות
 על אלו מקוללות

בגית ציון היקרות
 על תרגום תרי תורות

לעצמות יבשות -
 בלעבים עופות

יהודי!
 התגבר כארי

דבר Ivrit.

ואל"ה שמו"ת / דורש רשומות

וחייב אדם לקרוא הפרשה
 שניים מקרא ואחד תרגום -
 ואפילו שמות בני ישראל -
 ראובן שמעון לוי ויהודה.
 תקרא ותבין את הפשט,
 תקרא שוב ותבין עוד,
 ואז תקרא תרגום ותוסיף להבין,
 והפעם מזוית אחרת, ארמית, גיורת.
 אבל אם אין תרגום,
 כנראה צריך לחשוב שלוש פעמים,
 על המילים בעצמם.
 כנראה הם לא סתם
 שמות

